

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ „ЕКОЛОГО-ГУМАНІСТИЧНІ ЦІННОСТІ”

в структурі шкільної хімічної освіти

РОМАН С. В.

УДК [373.5.016:54]:[504+17.022.1]

СУЧАСНА цивілізація несе небезпеку не лише екологічної, але й антропологічної катастрофи – знищення людського в людині. Це створює пріоритет конструктивно-перетворювального впливу саме еколого-гуманістичних цінностей на всі сфери життя й визначає лейтмотивом загальноосвітньої підготовки як найбільш масової й систематичної ділянки освіти формування означених цінностей у школярів. Використання нами термінів „екологічний” і „гуманістичний” для формування поняття „еколого-гуманістичні цінності” теоретично виправдано й доцільно з позиції взаємодії екологічних, гуманістичних теорій і теорії цінностей. Екологія, гуманізм і аксіологія – це со-

ціально-філософські світоглядні методології, які беруть співучасть у формуванні ціннісних орієнтацій, що здійснюється зі своїх, властивих тільки цим методологіям „поверхів” соціально-філософського знання.

Окрім того, зв’язок між екологічними й гуманістичними цінностями, як уважає О. Дзятковська, виявляється в зумовленості цінностей природи цінністю людського життя, ненасиллі як формі ставлення до природи і принципі міжлюдських відносин, а також у визнанні пріоритетності в екологічній освіті виховання базових загальнолюдських цінностей, громадянської згоди й соціального партнерства для прийняття екологічно виважених рішень [1, с. 31]. Отже, на думку М. Кисельова, екологія має чітко окреслений гуманістичний зміст, який полягає в тому, що вона покли-

ПЕДАГОГІКА ШКОЛИ

кана формувати адекватне світосприйняття людини (глобалізацію та синтез уявлень про світ), сприяти продуктивному переосмисленню місця людини в природі, виховувати почуття відповідальності за свої дії, піклування про природні умови існування майбутніх генерацій [2, с. 21]. Така екологічна етика, переконаний М. Хілько, постає своєрідною мірою сутності людини, її гідності й відображає становлення нової форми свідомості, що синтезує глобальне бачення людиною природи зі справжніми гуманістичними цінностями, а певні абстрактно-теоретичні положення, як єдність людства, спільність долі всіх людей, коволюційний розвиток людини й природи, набувають до того ж практичного значення [3, с. 29 – 30].

З огляду на обрану вище логіку, метою статті є з'ясування змісту поняття „еколого-гуманістичні цінності” через ідентифікацію його складників – „гуманістичні цінності” й „екологічні цінності”.

Комплексний аналіз досліджуваної проблеми дозволяє констатувати, що шкільна хімічна освіта має всі необхідні передумови для всебічного розвитку особистості школяра на засадах гуманістичних і загальнолюдських цінностей, науковості й систематичності знань, їх значущості для соціального становлення людини [4]. Учитель хімії, плануючи свою роботу із формування гуманістичних цінностей у школярів, має чітко розуміти педагогічний зміст (сутність) об'єкта його професійних зусиль. Отже, цілком природним тут постає необхідність з'ясування сутності поняття „гуманістичні цінності”. Базовими категоріями поняття „гуманістичні цінності” є категорії „гуманізм”, „гуманність” і „гуманізація”, через визначення змісту яких і доцільно, на нашу думку, увести з'ясування сутності цього поняття.

Порівняльний аналіз змісту дефініцій „гуманізм” і „гуманність” засвідчив, що гуманізм у своєму абстрагованому від конкретно-історичних соціокультурних умов вигляді є спрямованістю суспільної й індивідуальної свідомості на людину, її благо, розвиток її здібнос-

тей, на формування в неї внутрішньої свободи й відповідальності. Гуманізм як ідейно-ціннісний комплекс містить усі вищі (загальнолюдські) цінності, вироблені людством на довгому й суперечливому шляху свого розвитку: людяність, свобода, справедливість, людська гідність, працелюбність, рівність і братерство, колективізм і інтернаціоналізм та ін. При цьому основною характеристикою гуманізму в усіх його вимірах в історичному розвитку була й залишається *людяність*, центральним моментом у ній постає *спрямованість до майбутнього*, до вільної реалізації своїх творчих потенцій (Г. Оллпорт, А. Маслоу), *віра в себе* й можливість досягнення „Я-ідеального” (К. Роджерс) [5, с. 34].

Отже, „гуманізм” як філософська категорія є загальним поняттям, набагато ширшим за змістом. Воно містить поняття „гуманність”, що відображає моральний аспект гуманізму. Окрім того, поняття „гуманізм” нерозривно пов'язане з екологічним баченням світу. З урахуванням зазначеного гуманність ми трактуємо як комплекс якостей особистості, у яких виражається: ставлення до людини й природи – визнання Людини та Природи вищими цінностями, повага до людської честі й гідності, визнання самоцінності природи; вияв турботи про людину й об'єкти природи на основі низки моральних рис – уважності, чуйності, доброти, тактовності, співчуття; протидія будь-яким виявам зла, жорстокості, байдужості, антигуманних учинків у соціальному і природному середовищі; доброзичливі стосунки в процесі будь-якої діяльності в соціумі й у природі; уміння діяти самостійно відповідно до своїх здібностей і еколого-гуманістичного світогляду. Це найістотніші, на нашу думку, ознаки, що характеризують поняття „гуманність”.

Процес виховання гуманності дозволяє використовувати поняття „гуманізація освіти”, котре розкриває соціальний і педагогічний аспекти гуманізму. У соціальному плані під поняттям „гуманізація” розуміють процес прилучення до загальнолюдських цінностей, процес розвитку й набуття будь-якою соціальною

системою певних рис, спрямованих на людину й на кардинальні зміни соціокультурного середовища – зміни ставлення людини до людини та зміни характеру взаємодії між людьми за умови добровільного вибору позиції й стилю поведінки, що не можуть бути нав'язані ззовні наказом, законом і т. ін. Це два взаємопов'язані процеси, без яких гуманізація середовища неможлива. Сутність поняття „гуманізація” в педагогічних дослідженнях зберігає ряд основних, інваріантних ознак: це процес, перехід до гуманістичних цінностей, повернення до людини та її проблем, це визнання самоцінності людини та створення умов для вільного її саморозвитку [6, с. 70].

Застосування принципу гуманізації для формування гуманістичних цінностей школярів у процесі хімічної освіти вимагає насамперед звернення уваги на співвідношення понять „гуманітаризація” і „гуманізація”, що є принциповим, оскільки ці поняття не можна вважати тотожними. Так, у науковій і публіцистичній літературі доволі сталою є традиція розуміння „гуманітаризації освіти” як процесу перебудови структури і змісту навчання, що ґрунтується на принципі антропоцентризму, включення в навчальний процес дисциплін гуманітарного циклу, методологічної перебудови гуманітарних і суспільних дисциплін на засадах соціокультурної парадигми „людина в світі, світ у людині”.

Водночас гуманізація – це процес одухотворення, олюднення всіх умов життя і праці, усього змісту навчально-виховної діяльності, усіх видів і форм відношень, що формуються в освітанських закладах. Процеси гуманізації значно масштабніші, значно складніші й зовні майже не виражені; це процеси морально-психологічної перебудови людини, внутрішньої переорієнтації системи гуманістичних цінностей, усвідомлення власної гідності й цінності іншої людини, формування почуттів відповідальності та причетності до минулого, сучасного, майбутнього. Гуманізація в системі освіти передбачає передусім наявність такого духовного простору, такої аксіосфери, яка б стимулювала активність внутрішнього

життя особистості, спонукала до творчості й саморозвитку [7, с. 8].

Отже, конкретизуємо істотні відмінності означених вище педагогічних дефініцій. „Гуманітаризація” – це „олюднення” змісту навчального матеріалу, „олюднення” знань, тобто наповнення змісту гуманним змістом, загальнолюдськими цінностями, подолання відчуження змісту від людини. „Гуманізація” – це „олюднення” відносин у процесі навчання з чіткою спрямованістю на виховання Людини в людині [8, с. 90; 9, с. 36 – 40, 42].

Здійснений вище детальний змістовий розгляд базових категорій поняття „гуманістичні цінності” – „гуманізм”, „гуманність” і „гуманізація” – дозволяє перейти до безпосереднього аналізу сутності цього поняття. Істотними ознаками поняття „гуманістичні цінності” постають такі:

– гуманістичні цінності мають суб'єкт-об'єктний і суб'єкт-суб'єктний і при цьому обов'язково діяльний характер відносин, оскільки вони є результатом взаємодії людини (суб'єкта) з об'єктами (предметами, явищами, процесами) або суб'єктами (іншою людиною чи людьми, а також живими об'єктами природи), властивості, риси або якості яких рефлексуються у свідомості людини (В. Василенко, Л. Виготський, М. Гартман, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, В. Тугарінов та ін.);

– в основі гуманістичних цінностей лежить їх загальнозначущість і всеосяжність. Ядром останніх є культурно-історичний досвід людства, інтеріоризований крізь індивідуальну особистісну свідомість (В. Віндельбанд, А. Здравомислов, Т. Парсонс, Р. Перрі, Г. Ріккерт, І. Фролов та ін.);

– гуманістичні цінності існують у свідомості людини в різних формах: від перцептивних образів позасвідомого на рівні певної фізіологічної і психологічної домінанти (А. Ухтомський), психологічної настанови (Д. Узнадзе) до рефлексії навколишніх явищ у формі ціннісних суджень (І. Бех);

– суб'єктивною основою гуманістичних цінностей є загальнолюдські потреби й інте-

реси, які, своєю чергою, можуть формуватися шляхом засвоєння особистістю гуманістичних загальнолюдських цінностей (М. Кузнецов, А. Ткаченко, І. Чудінова та ін.);

– відповідність відібраних гуманістичних цінностей умовам самореалізації, саморозвитку особистості, закладеним у людській природі задаткам (Л. Виготський, А. Маслоу, Ж. Піаже та ін.);

– гармонійність, безконфліктність поєднання індивідуального, колективного, національного, загальнолюдського смислів гуманістичних цінностей – основа їх існування (звідси входження гуманістичних цінностей у конкретно-історичну систему цінностей);

– усвідомлення гуманістичних цінностей як загальнообов'язкових для реалізації – основа виживання та подальшого розвитку людини (А. Маслоу, В. Франкл, Е. Фромм та ін.) [10, с. 71 – 73].

З урахуванням наведених ознак гуманістичні цінності постають як сукупність специфічних утворень – загальнолюдських аксіологічних норм в індивідуальній і суспільній свідомості, які є духовними орієнтирами особистості й суспільства і, формуючись у суб'єкт-суб'єктних і суб'єкт-об'єктних відносинах, характеризуються загальною значущістю, усеосяжністю, гармонійним поєднанням загальнолюдського, національного й особистісного смислів [11, с. 14].

Починаючи безпосередній аналіз окремих аксіологічних компонентів системи гуманістичних цінностей школярів, яку можна сформувати засобами хімічної освіти, насамперед зазначимо, що, ураховуючи взаємозв'язок гуманістичних цінностей з основними умовами збереження й розвитку суспільства й особистості, можна стверджувати, що цих цінностей не може бути багато. Крім того, останнім часом поширюється тенденція до вироблення особистістю власної ціннісної системи на основі ціннісного релятивізму. Водночас учитель за родом своєї діяльності має виховувати молоде покоління в дусі орієнтації на нетлінні норми, принципи та цінності, непідвладні часу. У зв'язку з цим особливої актуальності

набуває визначення *засадних* (базових) гуманістичних цінностей, які мають високий ступінь універсализації, тобто підтримуються переважною більшістю суспільства. Визначаючи перелік засадних гуманістичних цінностей у структурі шкільної хімічної освіти, ми виходили з таких міркувань:

– означені цінності повинні бути адекватними змісту педагогічної діяльності – мати формувальний, перетворювальний характер; відповідати принципам етики, добра, людяності, моральності; мати суспільну й особистісну значущість; забезпечувати стійке позитивне ставлення особистості до навколишньої дійсності;

– до переліку таких цінностей слід включити насамперед саму людину й ті сфери життєдіяльності, у яких вона самостверджується як особистість, а також набуває загальнолюдських й національних цінностей [12, с. 27; 13].

Отже, до зазначеного переліку нами включено такі гуманістичні цінності:

– людина, її „Я”, людство, суспільство, людські відносини (людяність, цінність спілкування, взаєморозуміння, взаємоповага, співробітництво та ін.);

– життя, сенс життя, здоров'я та його компоненти (соматичне, фізичне, психічне, моральне здоров'я), здоровий спосіб життя, безпека життєдіяльності (хімічна безпека);

– цінність природи, Землі, Усесвіту, благополучна екологія як умова життя, збереження природи й довкілля;

– моральні (етичні) цінності – добро, честь, гідність, справедливість, відповідальність, толерантність, моральність та ін.;

– внутрішня свобода, цінності вільного вибору (самовизначення, саморозвиток, самореалізація, самостійне і критичне мислення, самоконтроль та ін.);

– цінності творчої діяльності та діяльності (праці) загалом на благо суспільства, умови для вільного і творчого саморозвитку;

– цінності науки, наукових знань, процесу пізнання, наукової діяльності, істина, наукова картина світу, науковий і технічний прогрес;

– культурні цінності (цінності творів культури, цінність мови, звичаїв, традицій та ін.).

Розглядаючи життя, діяльність, життєдіяльність людини як вічні гуманістичні цінності, безпека яких повинна бути гарантована загальними зусиллями на всіх рівнях, ми констатуємо необхідність нагальної аксіологізації хімічної освіти й актуалізації в її змісті додаткового поняття-цінності „хімічна безпека”, оскільки в сучасному матеріалізованому світі кожна людина має від народження справу переважно із синтетичними продуктами. Хімічна безпека – це стан захищеності людини, соціуму й природного середовища від шкідливого впливу хімічно небезпечних речовин [14, с. 79]. І від того, наскільки людина вміє з ними поводитися, залежить усе її життя, життя оточення та прийдешніх поколінь. Усе, що ми зараз іменуємо екологічними й техногенними проблемами, є наслідком низької функціональної освіченості й культури використання необхідних людству синтетичних, штучних і природних речовин і матеріалів. А тому важливо, аби в процесі хімічної освіти учні усвідомили, що хімічна безпека – також одна з найважливіших аксіологічних категорій буття в системі сучасних гуманістичних цінностей, а хімічна освіченість й хімічна культура нині визначають безпечність життєдіяльності людини.

Продовжуючи з’ясування змісту поняття „еколого-гуманістичні цінності”, розглянемо другий його складник – „екологічні цінності”.

Головною причиною екологічної кризи є утилітарні цінності, якими керується сучасна людина, тому обов’язковою умовою виходу з цієї кризи є змінення ціннісних орієнтацій як суспільства загалом, так і кожної особистості зокрема. Непорушним законом такої мотивації вибору для всього суспільства стають екологічні цінності – ключове поняття для всього контексту екологічного мислення й діяльності. Необхідно, щоб екологічні цінності стали невід’ємним складником системи загальнолюдських цінностей. Проблема формування відповідних ціннісних орієнтацій щодо природи вирішується в процесі розгляду більш

загальної проблеми – проблеми формування екологічного світогляду, оскільки цінності є важливим складником будь-якої форми світогляду; саме відповідно до системи цінностей формується ідеал – смисловизначальна частина світогляду, згідно з яким людина й намагається оптимально організувати свої відносини з природою. Тому в наш час дуже важливо, щоб були сформовані екологічні цінності, відповідні до екологічного імперативу, який визначає характер взаємодії суспільства і природи з позицій екоцентричного світобачення, а саме: правильно й дозволено лише те, що не порушує динамічної рівноваги в біосфері.

Уважаємо, що вирішальну роль у формуванні означених цінностей у школярів треба відводити саме хімічній освіті, оскільки в основі будь-яких процесів, які відбуваються в екосистемі й організмі, лежать хімічні реакції, які слід урахувати для оцінки впливу людини на конкретні екосистеми й біосферу загалом. Шкільна хімічна освіта покликана формувати знання про закони природи й уміння використовувати їх в інтересах людини та довкілля, знайомити з хімічною формою життя та розкривати взаємозв’язок з іншими формами життя, пояснювати причини порушення природної рівноваги й погіршення якісних параметрів навколишнього середовища у зв’язку з практичною діяльністю людини, указувати межі критичних навантажень на біосферу, за якими починаються процеси руйнування.

Важливість дослідження екологічних цінностей зумовлена також відсутністю адекватної дефініції самого поняття „екологічні цінності”, що спонукало нас сформулювати **авторське визначення** цього поняття: **екологічні цінності** – поняття екоцентричної екологічної етики, яке відображає значущість для індивіда виявів екологічної моралі як регулятора суспільно належної поведінки і є втіленням його суб’єктивного діяльно-зацікавленого ставлення до реалізації в житті й на практиці екоетичних ідеалів, інтересів, мотивів, норм і принципів вибору екологічно безпечної й доцільної лінії поведінки, зорієн-

тованих на охорону природи й здоров'я людини.

Орієнтація на ідеальні детермінанти суспільної практики щодо вирішення екологічних проблем спонукає хімічну освіту враховувати всі потенціали природи, здатні концентровано виявити її цінності. До таких цінностей відомий український екофілософ В. Борейко, крім внутрішньої цінності (самоцінності природи), відносить її нематеріальні цінності – історичну, патріотичну, релігійну, естетичну, етичну, символічну, духовну, еталонну, наукову, музейну, виховну, екологічну (природоохоронну, природопідтримувальну), а також цінності існування, спадщини, свободи, натхнення, захисту від нових хвороб тощо [15, с. 28 – 31].

До того ж, формування екологічних цінностей школярів у процесі хімічної освіти не можна розглядати поза соціокультурним аспектом, оскільки характер ціннісної взаємодії людини з навколишньою природою й соціальним середовищем завжди відображає той тип культури, носієм якої вона є. Ось чому без змін у хімічній культурі й культурі природокористування не можна сподіватися на позитивні зміни й у природному середовищі, й аксіосфері особистості. Корекція екологічної культури й системи екологічних цінностей сучасних підлітків треба здійснювати за рахунок зміни світоглядного погляду на навколишній світ і свого місця в ньому та засвоєння норм екологічної етики. З огляду на уявлення про екологічну культуру, уважаємо, що цінності екологічної етики можна подати у формі системи ціннісних орієнтацій, що забезпечують моральні відносини з навколишнім середовищем, у процесі яких задоволення особистих потреб узгоджується з інтересами природи, визначаючи екоетично обґрунтовану діяльність і поведінку особистості, спрямовані на збереження природного середовища для прийдешніх поколінь.

Серед стратегічних пріоритетів формування екологічних цінностей школярів у процесі хімічної освіти має бути чітка аксіологічна визначеність цього процесу, адже смисл взаємо-

відносин людини й природи можна досягнути, зважаючи на проблеми цінностей. Екологічні цінності молодого покоління можуть формуватися тільки на основі глибинного, духовно-ціннісного осягнення суті природи. До системи ціннісних координат, які забезпечують екологічно виправдане ціннісне ставлення вихованців до природи, повинні, на нашу думку, увійти такі положення:

– найвищою й абсолютною цінністю буття є не людина, а природа – творець і оберіг життя, яка створила найрозвиненішу його форму – людину;

– природа – це самоцінний суб'єкт взаємодії; цілісна, активна, діяльнісна й варіативна сила буття, яка виявляється в життєтворчості, це життя в усіх іпостасях його вияву – фізичних і духовних;

– природа – „колиска життя”, людина – найдосконаліша „дитина” в ній, найбільша надія природи;

– відчуття виразності природи (будь-якого об'єкта, явища, істоти) є відчуттям цінності життя, унікальності кожної форми його вияву; лише зрозумівши цінність життя і власну духовно-особистісну значущість у цьому світі, людина здатна зрозуміти цінність інших форм буття в природі й цінність життя загалом;

– ставлення до природи є ставленням до самого себе, адже не лише людина живе в природі, а й природа живе в людині;

– кожний фрагмент природи, його нормальне існування в цілісному біосферному організмі є своєрідним гарантом подальшої долі людського роду;

– збереження природи – це збереження свого життя зокрема й життя як неперевершеного феномена Всесвіту загалом;

– природа має виняткову вітальну цінність не лише завдяки утилітарній цінності, а й через широкий спектр інших цінностей і породження відповідних до них моральних норм: збереження життя, сприяння його розвитку – добро; байдуже, безпідставне знищення життя – зло; найкращий важіль морального самоконтролю в момент неминучості знищення життя – совість; найкращий вияв мораль-

ності щодо природи – альтруїзм: безкорисливе співчуття, здатність до самообмеження в ім'я природи, відмова від володіння і привласнення абсолютного права на інше життя [2, с. 22; 16, с. 116, 121 – 123; 17, с. 174 – 177].

Аналізуючи систему екологічних цінностей школярів, яку можна сформуванати засобами хімічної освіти, у процесі дослідження нами виділено такі її аксіологічні складники:

– власне екологічні цінності: Усесвіт, біосфера, природа, життя (усі її форми та їх різноманіття), людина, здоров'я, екоцентрична екологічна свідомість, екологічна безпека;

– особистісні якості-цінності: добро, чуткість, гуманність, бережливість, дбайливість, раціональність, самообмеження, позитивна індивідуальна екологічна відповідальність, творення;

– ціннісні пріоритети екологічного характеру: морально-ціннісне ставлення до природи й людей, позитивна групова й суспільна екологічна відповідальність, екологічна вихованість, цілісність і якість екологізованого життєвого середовища людини, здоровий спосіб життя, здоров'я населення, демографічна збалансованість, раціональне природокористування, обмеження споживання, екологічно чистий виробничий цикл, практична участь у відродженні порушеної рівноваги між людиною і природою, піклування про природні умови існування майбутніх генерацій.

Отже, прагнення до підтримки незруйнованості світу й збереження універсальних екологічних цінностей повинні стати вищою потребою кожної молодої людини. А цей аспект проблеми переходить уже в площину педагогіки й методики викладання хімії, стратегічними завданнями яких стає пошук умов, методів, методик і форм організації навчально-виховного процесу, що будуть максимально сприяти формуванню вмінь і навичок екологічно обґрунтованої діяльності, укоріненню у свідомості учнів норм і правил екологічного й морального імперативів, свідоме дотримання їх, перетворення їх у систему внутрішніх імперативів кожної людини. Такими завданнями є: формування в школярів інтересу до

питань соціальної екології й сучасних екологічних проблем; розвиток соціально ціннісних мотивів ставлення особистості до природи; розкриття багатосторонньої цінності природи; формування в школярів екоетичних знань, відповідних умінь і навичок, узагальнених принципів і моделей поведінки й діяльності в природному середовищі; залучення школярів у природоохоронну діяльність рідного краю; спонукання їх до оцінювання фактів взаємодії людини й суспільства з природою, залучення їх до контролю й оцінки результатів власної роботи з охорони природи тощо.

Узагальнення розведених понять „гуманістичні цінності” та „екологічні цінності” з метою понятійної ідентифікації підсумкової дефініції „еколого-гуманістичні цінності” дозволяє нам сформулювати її **авторське визначення**. **Еколого-гуманістичні цінності** ми розглядаємо як сукупність значущих ідей, норм, принципів й ідеалів суспільної та особистісної діяльності, які як зразки людяності, гуманності, моральності, екоцентричної екологічної етики визначають суспільно належну й екохімічно безпечну поведінку людини, зорієнтовану на збереження її життя й здоров'я, охорону природи для сучасних і майбутніх генерацій та мають формувати лише усвідомлене стійке суб'єктивне діяльно-зацікавлене позитивне морально-ціннісне ставлення особистості до світу, інших людей, самої себе.

Таким чином, аналіз проблеми формування еколого-гуманістичних цінностей школярів у процесі хімічної освіти в контексті соціокультурного розвитку дозволяє констатувати, що засвоєння нової системи цінностей у взаємовідносинах з соціумом і природою допоможе підлітку опанувати науку про життя в гармонії з природою, самим собою й іншими людьми. Глобальний характер духовної та, як наслідок, екологічної кризи вивів проблему формування еколого-гуманістичних цінностей на цивілізаційний рівень, тим самим окресливши її пріоритетність, адже йдеться про порятунок земної цивілізації колективними зусиллями. Формування еколого-гуманістичних ціннос-

тей – це всеосяжний процес, який стосується всіх аспектів розвитку особистості молодої людини через систему її ціннісних відношень із природою, соціумом, самою собою. Про те, що такий підхід є необхідним, свідчить досвід розвинутих європейських країн, у яких модернізацію загальної системи освіти здійснюють з позицій пріоритету екокультурних цінностей [18].

Подальші наші дослідження ми вбачаємо в теоретичному обґрунтуванні педагогічної системи формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти.

Література

1. **Дзятковская Е. Н.** Экологическая этика: проблемы экологического воспитания / Е. Н. Дзятковская // Педагогика. – 2012. – № 4. – С. 27 – 34.
2. **Кисельов М.** Гуманістичні засади сучасної екології / М. Кисельов // Філософська думка. – 2000. – № 3. – С. 4 – 23.
3. **Хілько М.** Екологічна криза у філософсько-етичному вимірі / М. Хілько // Філософська думка. – 2000. – № 3. – С. 24 – 46.
4. **Величко Л. П.** Загальнокультурний контекст шкільної хімічної освіти / Л. П. Величко // Рідна шк. – 2008. – № 3 – 4. – С. 9 – 12.
5. **Педагогика:** педагогические теории, системы, технологии : учеб. для студ. высш. и сред. пед. учеб. завед. / Смирнов С. А., Котова И. Б., Шиянов Е. Н. и др. ; под. ред. С. А. Смирнова. – 4-е изд., испр. – М. : Академия, 2001. – 512 с.
6. **Лопатин А.** Гуманизация образования в процессе создания в школе ситуаций успеха / А. Лопатин // Учитель. – 2004. – № 6. – С. 70 – 75.
7. **Буяльська Т. Б.** Концепція, що потребує втілення / Т. Б. Буяльська // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 2. – С. 3 – 11.
8. **Проказа О.** Гуманітаризація і гуманізація освіти як наукова проблема: шляхи її практичної реалізації / О. Проказа // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – № 5. – С. 88 – 93.
9. **Юнина Е. А.** Парадигма образования: сущность и технологии / Е. А. Юнина // Школьные технологии. – 2005. – № 2. – С. 31 – 42.
10. **Фрейман Г. О.** Формирование представлений об общечеловеческих ценностях у подростков средствами искусства : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Фрейман Григорий Ошерович. – Луганск, 1997. – 288 с.
11. **Ципко В.** Психолого-педагогічні підходи до формування цінностей студентів у процесі навчання суспільнознавчих дисциплін / В. Ципко // Рідна шк. – 2011. – № 1 – 2. – С. 13 – 17.
12. **Rokeach, M** 1973, 'The nature of human values', N.-Y.: Free press, 438 p.
13. **Schwartz, SH** 2006, 'Les valeurs de base de la personne: Theorie, mesures et applications [Basic human values: Theory, measurement, and applications]', Revue francaise de sociologie, vol. 42, pp. 249 – 288.
14. **Пак М. С.** Проблемы безопасности в непрерывном химическом образовании / М. С. Пак // Хімічна освіта в контексті хімічної безпеки: стан проблеми і перспективи : міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 лют. 2011 р. : зб. тез доп. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – С. 77 – 79.
15. **Борейко В. Е.** Экологическая этика : краткий курс экологической этики для вузов и старших классов средних общеобразовательных школ / В. Е. Борейко // Гуманитарный экологический журнал. – 2007. – Т. 9. – Вып. 2. – С. 22 – 51.
16. **Вальковская В. В.** Ценность природы / В. В. Вальковская // Философия и общество. – 1998. – № 6. – С. 103 – 123.
17. **Тарасенко Г. С.** Естетична цінність природи в системі стратегічних орієнтирів екологічного виховання / Г. С. Тарасенко // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 170 – 177.
18. **Іванюк І.** Формування в учнів зарубіжної школи системи ціннісних орієнтацій / І. Іванюк // Шлях освіти. – 2002. – № 2. – С. 20 – 23.

* * *

Роман С. В. Сутність поняття „еколого-гуманістичні цінності” в структурі шкільної хімічної освіти

Пріоритет конструктивно-перетворювального впливу еколого-гуманістичних цінностей на всі сфери життя визначає лейтмотивом загальноосвітньої підготовки як найбільш масової й систематичної ділянки освіти формування означених цінностей у школярів. Використання нами термінів „екологічний” і „гуманістичний” для визначення поняття „еколого-гуманістичні цінності” теоретично виправдано й доцільно з позиції взаємодії екологічних, гуманістичних теорій і теорії цінностей. У статті подано авторське визначення поняття „еколого-гуманістичні цінності” в структурі шкільної хімічної освіти через ідентифікацію його складників – „гуманістичні цінності” й „екологічні цінності”.

Ключові слова: еколого-гуманістичні цінності, сутність поняття, шкільна хімічна освіта.

Роман С. В. Сущность понятия «эколого-гуманистические ценности» в структуре школьного химического образования

Пріоритет конструктивно-преобразовательного влияния эколого-гуманистических ценностей на все сферы жизни определяет лейтмотивом общеобразовательной подготовки как наиболее массового и систематического участка образования формирование указанных ценностей у школьников. Использование нами терминов «экологический» и «гуманистический» при обозначении понятия «эколого-гуманистические ценности» теоретически оправдано и целесообразно с позиции взаимодействия экологических, гуманистических теорий и теории ценностей. В статье представлено авторское определение понятия «эколого-гуманистические ценности» в структуре школьного химического образования через идентификацию его составляющих – «гуманистические ценности» и «экологические ценности».

Ключевые слова: эколого-гуманистические ценности, сущность понятия, школьное химическое образование.

Roman S. V. The Concept „Ecological and Humanist Values” in the Context of the Secondary School Chemistry Education

The modern civilization is fraught with not only ecological danger, but also anthropological disaster – destruction of the human being. It creates a priority of constructive and converting influence of ecological and humanistic values on all areas of life and determines a keynote of general educational training, as an area of the most immense and systematic sphere of education, as well as formation of these values in secondary school students. The use of the terms “ecological” and “humanistic” in the creation of the concept “ecological and humanistic values” is theoretically justified and it is expedient from a position of interaction of ecological, humanistic theories and the theory of values. In the article the content of the concept “ecological and humanistic values” in the context of school chemical education is defined through the identification of its components – “humanistic values” and “ecological values”. This allows author to formulate definition of this concept. The ecological and humanistic values are considered as a set of significant ideas, norms, principles and ideals of public and personal work which serve as the examples of humanity, morality, and ecocentric ecological ethics, define socially significant, as well as reveals the nature of ecochemically safe behavior of the person aimed to preservation of his/her life and health, protection of the current and future generations. The author outlines the necessity of formation of the exclusively conscious and resistant subjective activity that contains positive moral and valuable human’s attitude to the world and other people.

Key words: ecological and humanistic values, concept, secondary school chemistry education.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.